

DOI: 10.5604/01.3001.0015.8918

Magdalena Michalska

Collegium Witelona Uczelnia Państwowa
Wydział Nauk Społecznych i Humanistycznych
studentka II roku na kierunku Bezpieczeństwo wewnętrzne
e-mail: magdalena.michalska@studenci.collegiumwitelona.pl

Rola czasu w społeczeństwie

STRESZCZENIE

Tematem niniejszej pracy jest przedstawienie roli czasu w codziennym funkcjonowaniu społeczeństwa, w dynamicznie zmieniającym się świecie. W tekście zostają dokładnie przeanalizowane przykłady oddziaływania czasu na ludzkie życie pod względem różnych jego aspektów. Praca ma na celu potwierdzenie tezy mówiącej o istocie ważności czasu w codzienności społeczeństwa na przestrzeni lat.

Problematyką poniższej pracy jest nie tylko ukazanie czasu jako złożonego zjawiska występującego w świecie, ma ona również w zamyśle udowodnić jego nieodwracalny wpływ na życie człowieka i całego społeczeństwa.

W oparciu o publikacje naukowe przywołane w tekście wyjaśnione zostaje połączenie między upływem czasu, a przebiegiem ludzkiego życia, jak i działania społeczeństwa.

Najważniejszym wnioskiem wyciągniętym na koniec pracy jest ukazanie, za pomocą poprzedzających go przykładów, że czas ma ogromny wpływ na ludzkie życie. Człowiek jednak przez panujący w tych czasach pośpiech nie jest często w stanie tego dostrzec.

Słowa kluczowe: czas, społeczeństwo, pośpiech, powtarzalność, rytm.

„Czas wyraża rytm życia społecznego, ale równocześnie rytm ten wyznacza”
Piotr Sztompka, *Socjologia. Analiza społeczeństwa*

Wstęp

Życie człowieka w dynamicznie zmieniającym się świecie jest nierozdzielnie powiązane z czasem. Już nasi pradziadowie kierowali się odmierzaniem czasu, dostosowując swoje działania do pór dnia i roku. Nie da się ukryć, iż czas jest obecny na każdym etapie naszego życia, od momentu narodzin po sam kres naszych dni, odgrywając w nim dużą rolę. Czas jest nieodłącznym aspektem naszej codzienności, ukazującym się jako ciągła aktywność człowieka oraz zachodzące w naszym życiu zmiany i toczące się procesy.

Nad istotą czasu, jego poznaniem i zrozumieniem rozważano od wieków. Jak pisze Jolanta Kopka „Już mityczne opowieści pokazywały, jak wielkie znaczenie ludzie przypisywali

czasowi, łącząc go z niedoskonałością człowieka i czyniąc go źródłem lęków”¹. Nad zjawiskiem czasu zastanawiali się wielcy myśliciele i naukowcy tego świata, a każdy z nich istotę czasu postrzegał inaczej. Arystoteles, zastanawiając się nad fenomenem czasu, postawił pytanie: „[...] Czy mianowicie czas jest jedną z rzeczy istniejących, czy nieistniejących, a następnie jaka jest jego natura?”². W pracy swej pokazuje wpływ czasu na ruch, pisząc, że „[...] czas spostrzegamy łącznie z ruchem”. Przedstawia on czas jako miarę ruchu, łączy czas teraźniejszy i przeszły z miejscem, ukazując uzupełnianie się tych wartości.

Inaczej pojmował czas św. Augustyn, który rozważał czas przez pryzmat jego długości i przemijania, mając świadomość zależności między teraźniejszością, przeszłością i przyszłością. Pisał: „[...] czas zawdzięcza swą długość tylko wielkiej ilości ruchów, które jeden po drugim przemijają, gdyż nie mogą istnieć wszystkie razem. W wieczności zaś nic nigdy nie przemija, lecz wszystko jest obecne. Żaden zaś czas nie jest cały teraźniejszością. Każdą przeszłość przegania biegnąca w trop za nią przyszłość. I zarówno wszelka przeszłość, jak i wszelka przyszłość mają początek i koniec w tym, co jest zawsze obecne”³.

Jednakże św. Augustyn ukazuje nam duchową stronę czasu, twierdząc, że zjawisko czasu pochodzi od Boga: „[...] Przecież Ty jesteś Sprawcą i Twórcą wszystkich wieków. Jakież to mógł istnieć czas, który by nie był stworzony przez Ciebie? [...] Jesteś Twórcą wszelkiego czasu”⁴.

Jednocześnie próbuje pojąć istotę czasu, zrozumieć jego znaczenie: „Czym więc jest czas? Nie ma na to łatwej i krótkiej odpowiedzi. Trudno to pojąć, a cóż dopiero – w słowach to wyrazić.” [...] „Czymże więc jest czas? Jeśli nikt mnie o to nie pyta, wiem. Jeśli pytającemu usiłuję wytłumaczyć, nie wiem”⁵.

Pomimo upływu lat, a nawet całych wieków, ludzie nauki nadal zatrzymują się nad istotą czasu, badając go i opisując. Powstaje coraz więcej prac na ten temat i można by się zastanawiać, jaki jest cel powstania kolejnej pracy. Jednakże – jak napisała Elżbieta Tarkowska w swej pracy habilitacyjnej – „Czytelnik prac socjologicznych skłonny byłby [...] łączyć hasło «czas», «czas w socjologii» z dwiema dziedzinami: z badaniami budżetów czasu bądź z problematyką «czasu wolnego» i «czasu pracy»”⁶. Warto jednak zauważyć, że pojęcie czasu wbrew pozorom jest bardziej skomplikowane, niż nam się powszechnie wydaje. „Trudno uchwycić teraźniejszość, a tym bardziej przeszłość i przyszłość. Trudno pokazać istnienie czasu, ale nieuzasadnionym jest twierdzenie, że czasu nie ma”⁷.

Pojęcie czasu jest na tyle złożone i tak niezmiernie ważne dla społeczeństwa, że naukowcy postanowili badać to zjawisko czasu, a nauka, która systemowo i kompleksowo bada czas, to temporalistyka. Człowiek natomiast nie powinien ignorować zjawiska czasu, nie powinien

¹ J. Kopka, *Czas a moralność. Od filozoficznych do socjologicznych koncepcji czasu*, „Acta Universitatis Lodzensis Folia Sociologica” 2012, nr 40, <https://dspace.uni.lodz.pl/xmlui/handle/11089/873>, s. 33, dostęp: 12.05.2022 r.

² Arystoteles, *Fizyka*, Księga IV, rozdział 10, https://sady.up.krakow.pl/fil.arystoteles.fizyka.htm#Ksi%C4%99ga_IV_, dostęp: 12.05.2022 r.

³ Św. Augustyn, *Wyznania*, Księga XI, pkt. 11, Źródło: <https://sady.up.krakow.pl/fil.augustyn.wyznaniaXI.htm>, dostęp: 13.05.2022 r.

⁴ Ibidem, pkt. 13.

⁵ Ibidem, pkt. 14.

⁶ E. Tarkowska, *Czas w społeczeństwie. Problemy, tradycje, kierunki badań*, praca habilitacyjna, Zakład Narodowy Imienia Ossolińskich Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, Wrocław 1987, s. 11.

⁷ J. Kopka, op. cit.

przechodzić nad nim do porządku dziennego, jakby było czymś mało istotnym. Powinien choćby na chwilę przystanąć i zastanowić się, jaką rolę w życiu każdego z nas pełni czas. Praca ta powstała właśnie w związku z przemyśleniami dotyczącymi zawrotnego tempa życia codziennego oraz poczuciem, iż zbyt mało uwagi poświęcamy na zrozumienie istoty zjawiska, jakim jest czas, na zrozumienie jego znaczenia w codziennym życiu.

Powtarzalność

Złożoność czasu rozpatrywana jest poprzez jego właściwości czy główne wymiary doświadczania czasu, które są ściśle powiązane z egzystencją człowieka. Istnieje w czasie takie zjawisko jak powtarzalność, zwana również sekwencyjnością. Jest to pewnego rodzaju łańcuch zdarzeń każdorazowo zachodzących po sobie. Najprostszy przykład sekwencyjności zachodzącej w naszym codziennym życiu jest fakt, że najpierw się rodzimy, rośniemy, rozwijamy się i dorastamy, po czym starzejemy się i w pewnym momencie umieramy. Innym przykładem, również związanym z naszą codziennością, jest okres kształcenia i pracy. Najpierw dziecko idzie do szkoły, następnie na studia. Po zakończeniu edukacji idzie do pracy, a po wielu latach pracy przechodzi na emeryturę. Pokazuje nam to, że wszystko, co robimy, układa się w pewien ciąg zdarzeń, które określone są czasem, jaki poświęcamy na każdą z tych czynności.

Gdybyśmy podzielili taką sekwencję na fazy, w łatwy sposób moglibyśmy zauważyć upływ czasu, który poświęcamy na wykonywanie różnych czynności. Każda taka powtarzalność zdarzeń zachodzących w naszym życiu składa się z faz występujących jedna po drugiej, a przyglądając się temu dokładniej, możemy zauważyć, że wiele z tych faz jest nierozłącznie związanych z innymi, nie wystąpią bez tej poprzedniej lub zawsze po niej musi wystąpić ta kolejna. Przykładem takiej sekwencji może być kurs konkretnej linii komunikacji miejskiej. Autobus bądź tramwaj danej linii zawsze wyrusza z zajezdni o tej samej porze, zatrzymuje się na tych samych przystankach o ściśle określonych godzinach i jeździ dokładnie tą samą trasą.

Upływ i nieodwracalność

Kolejną właściwością czasu jest jego upływ. Mówi się, że czas płynie nieubłaganie, nie staje w miejscu. Faktem jest, że czego byśmy nie robili lub co zostałyby przez nas zaniechane, czas pomimo to płynie i wszelkie wydarzenia dziejące się gdzieś obok nas – dzieją się pomimo tego, czy jesteśmy w nie zaangażowani, czy też nie.

Znów jako przykład pojawić się tu może dziecko, które mówi z utęsknieniem w głosie pod koniec wakacji letnich, że nie chce, by rozpoczął się rok szkolny i chętnie zatrzymałoby czas, by tylko nie wracać do szkolnych obowiązków. Pomimo jego dużej niechęci i szczerego pragnienia na przedłużenie wakacji rozpoczęcie roku szkolnego i tak następuje zawsze we wrześniu, obwieszczając tym samym koniec przerwy letniej, a dziecko nie ma na to najmniejszego wpływu, bo rok szkolny zacznie się, czy ono przyjdzie do szkoły pierwszego września, czy też nie.

Odwrotność tego stanu można przedstawić na przykładzie osoby dorosłej, która borykając się z codziennością życia dorosłego, chętnie znów stałaby się dzieckiem, wróciła do wcześniejszych, teraz tak mało znaczących problemów jak np. szkoła.

Przykład ten pokazuje kolejną wartość czasu, jaką jest jego nieodwracalność. Czasu nie da się zawrócić, a życia nie da się przeżyć ponownie. To natomiast wiąże się z faktem, że wszystkie decyzje, jakie podejmujemy, oraz wszelkie nasze dokonania i wypowiedziane słowa, czy je przemyśleliśmy, czy też nie, odbyły się już i pozostały za nami, nie da się ich odwrócić i zmienić. Pomimo najszczerzych chęci człowiek nie jest w stanie zatrzymać ani cofnąć czasu, by zmienić to, co było. Dlatego ważnym jest, by nauczyć się przyjmować to, co się wydarzyło, takim, jakie jest i – podążając z czasem – planować i tworzyć nowe zakończenia.

Warto zastanowić się w tym miejscu, w jaki sposób postrzegany jest przez nas czas, jak widzimy jego przemijanie i jaki ma to na nas wpływ.

Po linii czasu od „było” do „będzie”

Człowiek posiada umiejętność odróżnienia przeszłości, teraźniejszości i przyszłości. Wie, że przeszłość to czas, który został za nami, zapisał się w naszej pamięci i jest przekazywany kolejnym pokoleniom poprzez opowieści, wspomnienia, jako to, co było, minęło. Wie również, że teraźniejszość bardzo mocno go dotyczy, że w danej chwili jej doświadcza, przeżywa ją i tworzy. Natomiast przyszłość może sobie tylko wyobrazić, naszkicować, jak chciałby, żeby wyglądała, może zaplanować swoje poczynania, jednakże ma świadomość, że niekoniecznie plany te się dokonają.

Pojawia się tutaj kolejna właściwość czasu, która jest ściśle powiązana z życiem człowieka, mianowicie ciągłość przejścia. Jest ona opisana przez Piotra Sztompkę w dziele pt. *Socjologia. Analiza społeczeństwa*, w którym autor pisze: „[...] Chodzi mianowicie o to, że w każdym momencie to, co teraźniejsze, staje się przeszłe, a to, co przyszłe, staje się teraźniejszością. Przyszłość przechodzi niepostrzeżenie w teraźniejszość, a teraźniejszość w przeszłość”⁸.

Jeśli dobrze się przyjrzymy choćby chwili obecnej, to zauważymy, że już po sekundzie stała się ona przeszłością, a to, co stało się w tej sekundzie naszą teraźniejszością, przed tą sekundą było przyszłością. Żyjąc z chwili na chwilę, niekoniecznie zdajemy sobie sprawę z tego, że to, co robiliśmy przed chwilą, należy już do przeszłości, że teraźniejszość wciąż zmienia swój punkt, a przyszłość, która przed chwilą zdawała nam się tak odległa, nagle staje się naszą teraźniejszością. Niestety tempo życia, jakie obecnie towarzyszy cywilizacji XXI wieku, powoduje, że nie mamy czasu zatrzymać się i zastanowić nad jego przemijaniem.

W zawrotnym tempie

Taki namysł nad czasem może poruszyć bardzo istotną kwestię, jaką jest tempo życia. Istotę tego zagadnienia porusza Wiesław Sztumski w artykule *Turboświat, pułapka przyspieszenia i ekologia czasu*. Otóż twierdzi on iż: „[...] Odśpieszenie jest najważniejszym wyzwaniem naszych czasów, ponieważ im szybciej żyjemy, tym bardziej wyczerpują się nasze możliwości przystosowawcze (somatyczne, psychiczne i intelektualne) do tak szybko zmieniającego się środowiska. Zahamować postępu nie sposób, ale można przynajmniej podjąć próbę

⁸ P. Sztompka, *Socjologia. Analiza społeczeństwa*, Wydawnictwo Znak, Kraków 2002, s. 478.

rozsądnego kontrolowania tempa rozwoju, np. zgodnie z ideą rozwoju równoważnego. Do tego potrzebne jest przywrócenie czasowi naturalnemu należytej wartości i uświadomienie sobie jego roli w życiu ludzi oraz jego znaczenia dla możliwości przeżycia następnych pokoleń⁹.

Kierunek, w którym potoczył się rozwój cywilizacji, spowodował, że człowiek żyje w ciągłym pośpiechu. Pogoń za pragnieniem posiadania coraz większej liczby dóbr powoduje, że doba staje się dla nas za krótka. Codzienne spotkania, telefony, różnorakie zajęcia zajmują nam większą część dnia. Każde z tych zajęć wykonujemy na czas. Ze spotkania gnamy na kolejne spotkanie, po pracy spieszymy się, aby odebrać dzieci ze szkoły i zaraz zawieźć je na zajęcia dodatkowe. Zjawisko takiego pędu zauważalne jest już również u młodego pokolenia, które od najmłodszych lat doświadcza swoistego wyścigu z czasem. Zauważyć to można choćby na przykładzie przedszkolaków. Dzieci chodzące do przedszkoli w latach 70. i 80. ubiegłego wieku, przebywając w przedszkolu, swój czas poświęcały na zabawę. Obecnie przedszkolaki dużą część godzin spędzanych w placówce oświatowej poświęcają na naukę pisania i liczenia. Kiedyś te umiejętności dzieci zdobywały dopiero w pierwszych klasach szkoły podstawowej. Obecnie pierwszoklasiści potrafią czytać i pisać, zanim jeszcze pójdą do szkoły.

Jak pisze Janusz Sztumski – „czas przekształcił się w towar, którego cena stale rośnie”¹⁰. Pęd do doskonałości i chęci posiadania zamienił się w swoisty „wyścig szczurów”, ludzie gnają przed siebie, nie zwracając uwagi na otoczenie, na zmiany zachodzące w drugim człowieku, w przyrodzie albo choćby w nich samych. Narastające tempo życia jest zasługą ludzi. „Za naszym przyzwoleniem «zły duch konsumpcjonizmu» zniewolił naszą świadomość”¹¹.

Pośpiech ten w pewien sposób pokazuje, jak złożone stało się społeczeństwo, a im bardziej złożone jest społeczeństwo, tym bardziej potrzebuje uporządkować swoje postępowanie i dokonania. Potrzeba ta spowodowała, że człowiek stworzył sobie swoje ramy czasowe, takie jak np. kalendarz, który odmierza mu dni, miesiące i lata, czy zegarek odmierzający sekundy, minuty i godziny.

Zróznicowane zegary

W trakcie rozwoju społeczeństwa człowiek coraz bardziej potrzebował wyznacznika czasu. Nasi przodkowie mierzyli czas porami dnia, pracowali od wschodu do zachodu słońca. Prace rolne zależne były od pory roku, wiosną rolnicy szykowali grunty pod zasiew i siali rośliny uprawiane w gospodarstwie, latem był czas zbiorów, jesienią po zasianiu roślin ozimych nadchodził czas na odpoczynek, natomiast zimą rolnik planował już prace, które rozpocznie wiosną. Im bardziej cywilizacja się rozwijała, tym bardziej człowiekowi potrzebny był dokładniejszy wyznacznik czasu. Teraz odmierza się go niemal co do minuty. Nasz dzień pracy mierzony jest w godzinach. Na spotkania i zajęcia umawiamy się na dokładnie określony czas i trwają one dokładnie tyle, ile jest z góry zaplanowane, by zaraz po nich mogły odbyć się kolejne.

„Rozwój wiedzy i techniki skutecznie ogranicza rolę czasu naturalnego w życiu ludzi. Czas naturalny, właściwy środowisku przyrodniczemu, rządzący naszym organizmem

⁹ W. Sztumski, *Turboświat, pułapka przyspieszenia...*, s. 12, dostęp: 12.11.2020 r.

¹⁰ Ibidem, s.13.

¹¹ Ibidem, s. 29.

i odczuwany za pomocą zmysłów, jest odmierzany przez zegary biologiczne. Zastępuje się go czasem sztucznym, będącym wytworem kultury. Mierzy się go za pomocą sztucznych zegarów – wytworów techniki”¹².

Czas od zarania dziejów odmierzany był tzw. zegarami wewnętrznymi, które znajdują się w naszych organizmach i nierozłącznie są związane z naszymi funkcjami życiowymi. Zegary te są pewnego rodzaju strażnikami naszego funkcjonowania, dzięki nim procesy zachodzące w naszych ciałach występują w odpowiednich momentach, często powtarzają się cyklicznie i w pewnych odstępach czasu. Każda komórka naszego ciała jest ściśle podporządkowana naszemu zegarowi biologicznemu, a procesy zachodzące w naszych ciałach odbywają się we właściwym czasie, nie przyspieszając ani nie zwalniając niepotrzebnie. Takim pierwotnym i podstawowym wyznacznikiem czasu był również od zarania dziejów zegar zewnętrzny, jednak powiązany z przyrodą, a mianowicie cykl dobowy, wspomniany już wyżej wschód i zachód słońca. Społeczeństwo jednak potrzebowało czegoś więcej do odmierzania czasu, dlatego stworzyliśmy sztuczne zegary zewnętrzne, tj. zegarek, kalendarz. Można powiedzieć, że dziś ludzie stali się niewolnikami czasu, planując swoje życie ściśle wedle ustalonych godzin i dni z kalendarza.

Subiektywne poczucie czasu

Warto też zwrócić uwagę na to, w jaki sposób odczuwamy upływ czasu, który poświęcamy na dane czynności. Choćby czas poświęcany na pracę zawodową. Dla jednej osoby osiem godzin w pracy może ciągnąć się bardzo wolno, przez co ma poczucie, jakby czas stanął w miejscu, pomimo iż wykonała już pewną część swoich obowiązków. Natomiast inna osoba wykonująca podobną lub tę samą pracę może odczuwać, iż czas biegnie jej bardzo szybko, jakby przeciekał między palcami i może obawiać się, że nie zdąży ze wszystkim na czas. „Zdajemy sobie też doskonale sprawę, nawet na podstawie obserwacji potocznych, że czas biegnie jakoś inaczej w ramach różnych organizacji [...]”¹³.

Obecnie czas jest niezmiernie ważny dla różnych zawodów, np. lekarze i medycy niejednokrotnie walczą z czasem celem ratowania ludzkiego życia. W ich przypadku można powiedzieć, że próbują w pewien sposób oszukać czas, w tajemniczy sposób go zatrzymać, by dać samym sobie tych parę chwil więcej na uratowanie zagrożonego człowieka. Taki sam pośpiech i walka towarzyszy strażakom, od których krótkiego czasu reakcji i walki z czasem może zależeć życie ludzkie. Jednak nie tylko w tych zawodach czas gra ogromną rolę. Wszelkie korporacje również swoją działalność opierają na czasie, jednakże tam jest on postrzegany przez pryzmat sprzedaży – jak największa sprzedaż w jak najkrótszym czasie. Natomiast całkiem inaczej czas będzie płynął w takich organizacjach jak np. domy starców, gdzie nikt nigdzie się nie spieszy, ludzie tam przebywający żyją w spokoju i harmonii, a czas płynie powoli.

Obserwując zjawiska zachodzące w społeczeństwie przez pryzmat czasu, zauważamy zależności między czynnościami, a określonym czasem ich wykonania. Przykładowo wskazywany już wcześniej okres nauki przypada na okres dzieciństwa, nauka trwa kilka, a czasami kilkanaście lat. Zależność ta jednak istnieje również w chwilach, choćby mrugnięcia

¹² Ibidem, s. 29.

¹³ P. Sztompka, op. cit., s. 483.

okiem, które trwa setną sekundy, robienie kawy trwa kilka minut. Rzadko zdarza się, byśmy zwracali uwagę na przemijający czas z perspektywy tak drobnych czynności jak pstryknięcie palcami czy polowanie na muchę, która uporczywie lata nam wokół głowy. Jednak każdy taki przypadek zajmuje nasz czas. Okres trwania tych rzeczy może być krótszy lub dłuższy. Każda z tych czynności ma swoje określone tempo, jedne zdarzenia toczą się szybciej, pojawiają się i przemijają niemal natychmiast, inne toczą się powoli. Dla przykładu wypicie szklanki wody trwa chwilę, natomiast remont mieszkania potrafi trwać nawet kilka długich miesięcy. Należy wyróżnić tu także, poza okresem trwania i tempem, rytmiczność procesów społecznych zachodzących w życiu człowieka. Jest ona dosyć istotna, a zauważyć ją można np. w powtarzalności zdarzeń odbywających się regularnie co pewien czas, jak np. powyżej wspomniane prace na roli, które odbywają się cyklicznie, w pewien sposób się zapętłając. Rytmiczność może być również przypadkowa i chaotyczna, co odzwierciedla się np. w pracy malarza artysty. Tworzy on swoje prace, jednak nie ma tutaj regularności w tworzeniu, ponieważ każda z tych prac związana jest z natchnieniem artysty, który tworzy w przepływie pewnych emocji i wizji.

Zagłębiając się w pojęcie czasu, nie można pominąć kulturowej regulacji czasu. Pewne jest, że „Tyle mamy pojęć oraz odczuć czasu, ile mamy kultur”¹⁴. W każdej z kultur istnieją takie zjawiska jak czas pracy i czas wypoczynku, czas nauki i czas wakacji, czas posiłków, czas zabawy, czas snu i wiele innych. Jednakże każdy z tych okresów różni się alokacją ich w czasie. Choćby okres wakacji, który w Polsce zaczyna się końcem czerwca i trwa do końca sierpnia, w Niemczech trwa też od końca czerwca, ale kończy się zaraz na początku sierpnia. Jednakże nie tylko pomiędzy państwami można zauważyć różnice w alokacji czasu. W poszczególnych grupach społecznych również znajdziemy takie różnice. Weźmy na przykład katolików i prawosławnych. W kościele prawosławnym Święta Bożego Narodzenia obchodzone są 13 dni później niż w kościele katolickim.

W kulturowym aspekcie czasu istnieje też zjawisko zwane kadencją, które objawia się przez wpływ trwałości na postawę i działania. Zaobserwować ją można między innymi w polityce, kiedy prezydenci, rząd i inne organy wybierane są na pewien okres, zwany właśnie kadencją. Czas trwania tych kadencji też może być różny w zależności od społeczności, której dotyczą. Tak na przykład w Polsce prezydenta wybieramy na okres pięcioletni, natomiast prezydent Włoch wybierany jest na kadencję siedmioletnią.

Synchronizacja w czasie

Poruszona została już tu problematyka czasu ze względu na podział naturalny i sztuczny, przyrodniczy i kulturowy. Nie można jednak pominąć społecznych funkcji czasu, które istotnie wpływają na życie społeczeństwa i przeplatają się oraz łączą z poprzednimi funkcjami. Coraz bardziej rozwinięta forma życia społecznego wymusza na ludziach konieczność usystematyzowania swoich działań, co przejawia się między innymi w synchronizacji działań jednostek i grup oraz organizacji w czasie. Człowiek jako istota stadna wiele podejmowanych działań opiera na pracy grupowej. Natura ludzka sprawia, że potrzebujemy kontaktu z innymi ludźmi, dlatego coraz więcej naszych działań opiera się właśnie na współpracy z innymi. Jednak by taka współpraca przebiegała harmonijnie, zgodnie i przynosiła oczekiwane efekty,

¹⁴ W. Sztumski, *Turboświat, pułapka przyspieszenia...*, s. 29.

musi być zsynchronizowana w czasie. Nie da się bowiem przeprowadzić meczu piłkarskiego, jeśli w tym samym czasie na boisku nie pojawią się obie drużyny piłkarskie i sędzia prowadzący mecz. Nie da się również przeprowadzić operacji, jeśli na sali operacyjnej w tym samym czasie nie znajdzie się zespół medyczny i pacjent, który ma się poddać zabiegowi. Poza tym, że dane jednostki spotkają się w tym samym czasie, musi jeszcze między nimi dojść do synchronizacji działań, tak na przykład chirurg nie zacznie operować pacjenta, zanim anestezjolog tego pacjenta nie przygotuje do zabiegu, odpowiednio go znieczulając. Wspólne działanie w czasie jest niezmiernie ważne choćby dlatego, by w życiu społeczeństwa nie zapanował chaos. Bo co by było, gdyby do zakładu pracy pracownicy przychodzili, kiedy mają na to ochotę, a nie zgodnie z wyznaczonym grafikiem?

Jednak synchronizacja jest tylko minimum w funkcji społecznej. Poza nią potrzebna jest koordynacja działań, by działania podejmowane przez grupy społeczne szły gładko. Nie wystarczy, że uczestnicy danej działalności będą działać w tym samym czasie, ich działanie musi być ustalone i dopowiedziane. By skoordynować działania w czasie i przestrzeni, człowiek posługuje się pomiarem czasu, odmierza minuty, godziny i dni. Dzięki kalendarzowi i zegarkowi człowiek jest w stanie bardzo precyzyjnie ustalić, kiedy dokładnie ma dojść do działań związanych z działalnością, której się poświęca. Dzięki tym „wyznacznikom czasu” ludzie są w stanie ułożyć zakres swoich prac w logicznej kolejności, odpowiednio dopasowując do tego czas, jakiego będą potrzebować na wykonanie zaplanowanych wcześniej działań. Trzeba jednak zaznaczyć, iż prace te powinny być sekwencyjnie uporządkowane, ułożone wedle pewnej logicznej całości. Nielogicznym jest bowiem rozwieszać pranie, zanim zostanie wyprane, tak jak nielogicznym jest zmieniać opony na zimowe, gdy zima dobiegła końca, a za oknem jest ciepło i opony zimowe nie będą spełniać swoich funkcji w takich warunkach pogodowych.

Koordynacja i harmonia naszych działań jest bardzo istotna, jednak niemniej ważne jest określenie terminu naszych przedsięwzięć. Terminowość towarzyszy ludziom niemal w każdej dziedzinie życia, od zobowiązań zawodowych po życie prywatne. Zapewne każdemu z nas zdarzyło się, że musiał wykonać coś w ściśle określonym czasie, że „ścigały” go terminy. Przykładem tutaj może być student, który na wykonanie pracy zaliczeniowej ma określony czas, który jest nieprzekraczalny, sztywno określony w ramach czasowych. Pewne terminy są ograniczone czasowo i przekroczenie ich jest nie tyle nieodpowiednie, co niemożliwe. W życiu zawodowym może to być termin oddania projektu, który jest bardzo ważny dla firmy, i przekroczenie tego terminu będzie ciągnęło za sobą szereg niepożądanych konsekwencji. W życiu codziennym takim przykładem sztywnych terminów może być np. płatności za rachunki lub opłata podatku, na którą mamy określony czas i przekroczenie go może nieść za sobą konsekwencje kary pieniężnej pod postacią odsetek. Jednak ustalone terminy nie muszą wiązać się tylko z karami za zwłokę. Terminowość istnieje też w innym aspekcie życia. Wyobraźmy sobie, że kupujemy bilety do teatru, ale przegapiamy termin spektaklu i przypominamy sobie o nim na następny dzień. W takim przypadku ani aktorzy nie zagrają specjalnie dla nas tego spektaklu następnego dnia, ani teatr nie zwróci nam pieniędzy za bilety, których nie wykorzystaliśmy przez swoją nieuwagę.

W kalendarzu stworzonym przez człowieka przez setki lat jego użytkowania zaczęły pojawiać się wydarzenia, które powtarzają się cyklicznie i są w trwały sposób ulokowane w czasie, mając swoje przypisane daty. Daty te są dla nas ludzi ważne, wiążą się zazwyczaj z naszą wzmoczoną aktywnością i ogólnym poruszeniem społeczeństwa. Święta Bożego Narodzenia są jednym z takich wydarzeń na stałe wpisanym w ramy czasowe i kalendarz. Do zdarzeń ściśle społecznych należeć będzie też sylwester, okres wakacji. W ten sam sposób określamy

wydarzenia osobiste, rodzinne, np. narodziny członków rodziny. Każda z tych dat na stałe wpisuje się do kalendarza. Innym rodzajem alokacji czasu są np. weekendy, to już nie konkretna data, a czas zawarty w dniach tygodnia. Podobnie jest z każdą niedzielą i dniami świątecznymi, które są ruchome. Wiemy, że one nastąpią, jednak ich lokalizacja w kalendarzu jest zmienna. Każdy z tych okresów wyróżnia się swoim okresem trwania, intensywnością działań człowieka związanych z danym wydarzeniem, działania te też są różne, w zależności od sytuacji, jednakże wszystkie one mierzone są przy pomocy kalendarzy i zegarków.

Chciałabym tu jeszcze wspomnieć o ekonomicznej funkcji czasu, która jest bardzo powiązana z tempem i pośpiechem, jakie w tej funkcji grają dużą rolę. Ekonomiczna funkcja czasu jest domeną handlu, przemysłu. Giełda również ma tutaj swój wielki udział, który przejawia się chęcią szybkiego zysku. Czas stał się wartością rynkową, stał się swoistego rodzaju towarem. Słynne powiedzenie „Czas to pieniądź” nabiera tutaj prawdziwego znaczenia. Ważnym jest, by jak najszybciej znaleźć kupca i sprzedać towar. W handlu niewskazane jest „mrożenie” pieniędzy, każdy kolejny dzień bez sprzedaży, to dodatkowe koszty. Brak odbiorców dla towaru może też przyczynić się do tego, że zmieni się moda, upodobania, że wymagania klientów będą inne, a nasz niesprzedany towar straci na wartości, co w efekcie przyniesie nam stratę. Dlatego handlowcom i producentom tak bardzo zależy na szybkiej realizacji zamówień, dlatego czas przeliczają na złotówki, a im więcej złotych, tym przeświadczenie, że czas został odpowiednio zagospodarowany.

Czas wolny

Analizując istotę czasu i jego ścisły wpływ na życie człowieka, należy poruszyć również kwestię czasu w kontekście „czasu wolnego”. Naturalnie w życiu każdego z nas jest wpisany czas, który mamy tylko dla siebie. „[...] czas wolny jest nieodłącznym elementem życia społecznego, który towarzyszy każdemu człowiekowi już od zamierzonych czasów”¹⁵. Zakłada się, iż czas ten służyć powinien człowiekowi do rozwijania swoich zainteresowań i pasji, powinien prowadzić do odpoczynku tak biernego, jak aktywnego, jednocześnie służyć powinien rozwijaniu relacji międzyludzkich. „Czas wolny zatem nie jest kategorią bezproduktywną, jest natomiast ważnym elementem w układzie dobowym funkcjonowania człowieka, w trakcie którego jednostka może realizować własne formy aktywności”¹⁶.

Sposób spędzania czasu wolnego zmieniał się i ewoluował na przestrzeni wieków. Od dawien dawna wpisany był w dobowy rozkład codziennych obowiązków człowieka, występując zaraz obok czasu na pracę oraz czasu na sen. Jednakże sposób spędzania czasu wolnego oraz jego długość znacznie się zmieniła. Już w starożytności ludzie poświęcali czas na odpoczynek połączony z możliwością rozwoju intelektualnego. Już wtedy ludzie w ramach odpoczynku bawili się na różnego rodzaju wydarzeniach sportowych i kulturowych.

¹⁵ S. Polcyn, *Ewolucja czasu wolnego na przestrzeni dziejów. Gry komputerowe jako współczesna forma wolnoczasowa*, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, 2018, s. 188, Źródło: (PDF) *The evolution of free time throughout history. Video games as a modern leisure activity* (researchgate.net), dostęp: 13.05.2022 r.

¹⁶ Ibidem

„W okresie starożytnym funkcjonował rytm przyrody, który regulował tak czas pracy, jak i czas wolny. Natomiast same formy spędzania czasu wolnego były związane z kulturą, religią oraz możliwościami, które oferowała natura”¹⁷.

W średniowieczu pojawiły się początki turystyki, ludzie chętnie przemierzali się w ramach czasu wolnego, chodzili na wędrowniki, spacerowali, czerpiąc z tego przyjemność. Oczywiście rozwijali też swoje pasje kulturowe, zamiłowanie do wydarzeń sportowych. Powoli zaczęto zdawać sobie sprawę z tego, jak ważny poza pracą jest odpoczynek, a jednocześnie inwestowanie w samego siebie, w spełnianie swoich marzeń, realizowanie pasji.

Z upływem czasu, gdy bardzo rozwinął się przemysł i technologia, a tempo życia wyraźnie wzrosło, można zauważyć, jak bardzo zmieniło się też podejście człowieka do odpoczynku oraz spędzania czasu wolnego. Wydawać by się mogło, iż przy codziennej pogoni za lepszym bytem człowiek zapominał o odpoczynku, o pewnego rodzaju świętowaniu czasu wolnego od pracy. Przy natłoku codziennych obowiązków, zwiększonej liczbie godzin poświęcanej na pracę oraz zajęcia dodatkowe coraz mniej czasu poświęcamy samym sobie. Pomimo iż mamy obecnie wiele możliwości rozwijania swoich pasji i zainteresowań, wydawać by się mogło, że marnujemy ten cenny czas, często zamieniając czas wolny na czas pracy. „Współczesny obywatel świata na skutek postępującej globalizacji i współwystępujących z nią zmian cywilizacyjnych, a także szybkiej urbanizacji i rozwoju techniki, poświęca coraz mniej czasu na relaks i odpoczynek, a jego czas wolny często wykorzystywany jest w celu nadrobienia zaległości wynikających z pracy zawodowej”¹⁸.

Spółczesność na skutek prężnego rozwoju cywilizacyjnego stanęła przed koniecznością dostosowania się do tempa, jakie towarzyszy codziennej egzystencji. Ciągły pośpiech i zapracowanie prowadzi do ograniczenia, a nawet całkowitego wyparcia zjawiska, którym jest „czas wolny”. „W dzisiejszym świecie przepełnionym obowiązkami wiele osób narzeka na brak czasu i ciągły pośpiech”¹⁹. Już od najmłodszych lat uczeni jesteśmy, głównie przez naszych rodziców, że zamiast odpoczynku, który często uważany jest za lenistwo, powinniśmy uczestniczyć w różnego rodzaju zajęciach dodatkowych. Prowadzi to do sytuacji, w której młody człowiek prosto po lekcjach w szkole zawożony jest przez swych opiekunów na kolejne zajęcia, po których tak naprawdę zostaje mu minimum „czasu wolnego”, który mógłby poświęcić na swoje przyjemności. W dzisiejszych czasach zauważa się trend, iż wymaga się od dzieci, by potrafiły jak najwięcej, aby w dorosłym życiu osiągnąć jak największe sukcesy. Niestety postępowanie takie doprowadza w swym zabieganiu do sytuacji, w której zapominamy o czasie wolnym i o odpoczynku, nawet spędzonym w aktywnej formie. Przyzwyczajenie to zauważyć można również u dorosłych, którzy kosztem swojego czasu wolnego uczestniczą w pogoni za dobrami materialnymi, poświęcając się niejednokrotnie nie jednej, a kilku pracom zawodowym. Natomiast tę część czasu, która zostaje jako „czas uwolniony” od obowiązków zawodowych, często poświęcamy na czynności, które zostają na nas wymuszone przez różne sytuacje życiowe, np. chorobę, która równoznaczna jest ze spędzeniem czasu w kolejce do lekarza.

¹⁷ Ibidem, s. 192.

¹⁸ V. Tanaś, W. Welskop, *Kultura czasu wolnego we współczesnym świecie*, Wydawnictwo Naukowe Wyższej Szkoły Biznesu i Nauk o Zdrowiu, Łódź, 2016, s. 197, Źródło: https://www.wsbinoz.edu.pl/wgrane-pliki/kultura_czasu_wolnego_we_wspolczesnym_swiecie_red._v.tanas_w.welskop.pdf, dostęp: 14.05.2022 r.

¹⁹ Ibidem, s. 205.

„Faktem jest, że czas wolny nie jest efektywnie i «zdrowo» wykorzystywany przez współczesne społeczeństwo. Ludzie coraz mniej czasu poświęcają na regenerację psychiczną i fizyczną po ciężkim dniu pracy”²⁰.

Zakończenie

Obecnie społeczeństwo jako grupa, ale i człowiek jako jednostka, mają większe poczucie czasu niż nasi przodkowie, jednak czas ten odczuwany jest inaczej, nabrał on innego wymiaru. Patrząc na karty historii, widzimy, że od zarania dziejów ludzie żyli spokojnie, zgodnie z przyrodą, wedle zegara biologicznego wyznaczającego im, kiedy pracować i kiedy spać, kiedy siać, a kiedy orać. W pewien sposób celebrowali czas. W dzisiejszych czasach ludzie jako społeczeństwo odnoszą się do czasu, traktując go bardziej namacalnie, pragnąc podporządkować sobie zegary, pędząc za każdą minutą, każdym dniem. Wszystko zaczęło się zmieniać w momencie rozwoju gospodarki (choć początkowo powolnie), gdy najpierw zaczęto wymieniać towar za towar, następnie towar na pieniądze, które uzyskały wartość towaru. Człowiek zaczął sobie uświadamiać, jak dużą rolę w jego egzystencji odgrywa czas, który ma istotny i zdecydowany wpływ na ekonomiczne aspekty życia. Słusznie zostało zauważone, że „Czasowość jest pojęciem abstrakcyjnym. Nie doświadczamy czasowości (czasu «w ogóle»), tylko tzw. kategorie czasowe, czyli różne rodzaje czasu konkretnego. [...] W czasowości zawiera się wiele kategorii czasu rozmaicie doświadczanych, opisywanych i odmierzanych. Są one składnikami pojęcia czasowości, które pozostają we wzajemnych relacjach i związkach (oddziałują wzajemnie na siebie); tworzą więc strukturę czasowości”²¹. Czas sam w sobie – jako zjawisko będące gdzieś obok – jest dla nas zagadką. Faktycznie skupiamy się mocno na funkcjach czasu, na czasie „fizycznym”, który w pewien sposób jest dla nas widoczny i namacalny, a to za sprawą zegarów, kalendarzy, terminarzy. W codziennej gonitwie za rozwojem, zyskiem i sławą przestaliśmy zauważać zwyczajność czasu, który toczy się obok nas. Obecnie człowiek bardziej czas odmierza niż odczuwa. Dlatego daje się zauważyć, że dla społeczeństwa najważniejsze w funkcjach czasu są funkcje społeczne. Czas określony funkcjami społecznymi dzięki organizacjom, grupom, ale i dzięki pojedynczym jednostkom, uzyskał sens, stał się wartością dodatnią, przynoszącą ludziom zysk, choć czasami też i straty, gdy źle się go zagospodaruje. Funkcja społeczna bardzo mocno związana jest z codziennymi cyklami ludzkiej aktywności. Czas przez swoje oddziaływanie w różnych kulturach, przez to, jak jest postrzegany, przez pryzmat religijności, poglądów czy zachowań ludzkich, stał się wielowymiarowy. Zupełnie inaczej jest postrzegany przez ludzi z różnych grup społecznych, ponieważ jedni patrzą na czas z perspektywy zdrowia, inni z perspektywy pieniędzy, jeszcze inni z tysiąca innych różnych powodów, które w danej chwili zajmują ich życie. Niestety przez styl życia, jaki przyjęło dzisiejsze społeczeństwo, zatraciła się w nas umiejętność postrzegania czasu takim normalnym, jaki narodził się wraz z nami, ze światem. Cykl biologiczny jest przez nas mocno ignorowany. Nie dostrzegamy subtelnych zmian toczących się obok nas. Przyjmujemy do wiadomości, że zmieniają się

²⁰ V. Tanaś, W. Welskop, op. cit.

²¹ W. Sztumski, *Fenomen czasu*, artykuł z dnia 26.10.2016 r. opublikowany na portalu „Sprawy nauki”, <http://www.sprawynauki.edu.pl/archiwum/dzialy-wyd-elektron/288-filozofia-el/3445-fenomen-czasu>, dostęp: 10.12.2020 r.

pory roku, ale bardziej patrzymy na nie jak na okresy życia społecznego, lato to wakacje, jesień to czas powrotu do szkoły, zima oznacza nadejście świąt. Nie zauważamy tych detali sygnalizujących nam upływ czasu. Ciągły pośpiech powoduje, że mało kto zauważa pierwsze oznaki wiosny, ptaki wijące gniazda, latem pszczołę siedzącą na kwiatku, jesienią ptaki odlatujące na czas zimy. Człowiek powinien przestać gnać przed siebie na złamanie karku, powinien się zatrzymać, rozejrzeć, przestać usilnie myśleć o przyszłości, na siłę ją ulepszać. Czasami po prostu powinniśmy zwolnić, złapać oddech, poczuć wszechświat, zobaczyć, jak czas w naturze płynie swobodnie, w swoim rytmie. Wydawać by się mogło, że obecnie czas prawdziwie odczuwają tylko zwierzęta. Są idealnym przykładem na to, jak czas powinien być odczuwany, jak zgodnie z nim żyć.

Nie zmienia to jednak faktu, jak istotny wpływ ma czas na społeczeństwo, jak mocno jest on obecny w życiu człowieka. Wywiera wpływ na nasze postępowanie. Swoje działania podporządkowujemy czasowi. Odmierzamy go, liczymy, planujemy kolejne minuty, godziny i lata. Czas jest na tyle intrygującym i ciekawym zjawiskiem, że nawet świat nauki postanowił go zbadać, „rozebrać” na czynniki pierwsze, przeanalizować i opisać. Powstał ogrom prac naukowych mówiących o czasie, o jego roli w naszym życiu, w życiu wszechświata. Jedni z nas bardzo mocno skupiają swoją uwagę na czasowości ogólnie, inni tylko na niektórych jej aspektach. Niemniej czas jest mocno zintegrowany z naszym życiem, ma na nas ogromny wpływ, często nie jesteśmy nawet świadomi, jak wielki.

Bibliografia

- Arystoteles, *Fizyka*, Księga IV, rozdział 10, https://sady.up.krakow.pl/fil.arystoteles.fizyka.htm#Ksi%C4%99ga_IV_, dostęp: 12 maja 2022 r.
- Kopka J., *Czas a moralność. Od filozoficznych do socjologicznych koncepcji czasu*, „Acta Universitatis Lodzensis Folia Sociologica” 2012, nr 40.
- Polcyn S., *Ewolucja czasu wolnego na przestrzeni dziejów. Gry komputerowe jako współczesna forma wolnoczasowa*, „Wydział Studiów Edukacyjnych” 2018, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu.
- Popiołek K., Chudzicka-Czupała A., *Czas w życiu człowieka*, „Prace naukowe Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach”, nr 2767, Katowice 2010.
- Sztompka P., *Socjologia. Analiza społeczeństwa*, Wydawnictwo Znak, Kraków 2002.
- Sztumski W., *Turboświat, pułapka przyspieszenia i ekologia czasu*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2010.
- Sztumski W., *Fenomen czasu*, artykuł opublikowany na portalu „Sprawy nauki”, zamieszczony dnia 26.10.2016 r.
- Św. Augustyn, *Wyznania*, Księga XI.
- Tanaś V., Welskop W., *Kultura czasu wolnego we współczesnym świecie*, Wydawnictwo naukowe Wyższej Szkoły Biznesu i Nauk o Zdrowiu, Łódź 2016.
- Tarkowska E., *Czas w społeczeństwie. Problemy, tradycje, kierunki badań*, praca habilitacyjna, Zakład Narodowy Imienia Ossolińskich Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, Wrocław 1987.

SUMMARY

Magdalena Michalska

The role of time in society

The aim of this paper is to present the role of time in the everyday functioning of society in the dynamically changing world. Some examples of the influence of time on human life are carefully analyzed in the text. The purpose of this work is to confirm the thesis that time is important in the everyday life of society over the years.

The main issue of this paper is not only time as a complex phenomenon that takes place in the world but it also intends to prove its irreversible influence on human life and the entire society.

Based on the scientific publications cited in the text, the connection between the passage of time and the course of human life, as well as the activities of society, is explained.

The most important conclusion is that time has a huge influence on human existence. However, these days, due to the occurring rush, people are often unable to realise the effect of time.

Key words: time, society, haste, repeatability, rhythm.

Data wpływu artykułu: 1.04.2022

Data akceptacji artykułu: 16.05.2022